

Valerià Pujol

Poesia completa I

Valerià Pujol

Poesia completa I

Valerià Pujol

Poesia completa I

Amb el suport del Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

i la col·laboració de:

AJUNTAMENT
Premià de Dalt

Ajuntament de
Premià de Mar

Primera edició: novembre 2023

Il·lustració de la portada:

Obra de Joan-Pere Viladecans creada especialment per a l'edició d'aquest llibre

© del text: Hereus de Valerià Pujol i Bosch

© del pròleg: David Castillo

© del dibuix de la portada: Joan-Pere Viladecans

© de l'edició:

9 Grup Editorial

Cossetània Edicions

C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls

Tel. 977 60 25 91

cossetania@cossetania.com

www.cossetania.com

en coedició amb

Quaderns de la Font del Cargol

fontdelcargol@gmail.com

www.fontdelcargol.cat

Disseny i composició: Ramon Martínez

www.rmdgdisseny.com

Impressió: Romanyà-Valls, SA

ISBN: 978-84-1356-310-7

DL T 912-2023

Tots els drets reservats

ÍNDIX

EL PATRIMONI LITERARI CONTEMPORANI	5
PRÒLEG. DAVID CASTILLO	7
EL CRIT I LA PARAULA (1973)	15
El crit i la paraula	17
Cecs	19
Velles morts	20
A vegades	21
Conversa	22
Instants	23
Les teves mans	24
Cantaré els infants que moren	25
Dubto i demano	26
<i>Das</i>	27
Nit	28
Quan els homes creuen	29
Lladruccs	30
Temps	31
Marxem	32
És estrany	33
Temptador	34
Boira	36
Sentim	37
Homes oberts	38
Blanc i negre	39
Noia	40
No estic sol	41
M'endinsaré	43

Portes de ferro	44
No ho sé	46
Vivim sota la llosa	47
Em trobo llunyà	48
Hem anat caminant	49
Amb pales i pics	50
Simfonia en res	51
Simfonia en res	53
Home	54
Trompetes	55
La por	56
Nit	57
Ens hem estimat un instant	58
Janis	59
Tu i jo	60
No és tan tard	61
Intent de simfonia	62
Silenci	64
La mort	65
Buit	67
Apocalipsi	68
<i>Mein lieber</i> Beethoven	69
Crisàlide	70
Sí	72
Ets lluny	73
Tu i jo ens hem indignat	74
Simfonia universal	75
TRICEFÀL·LIA (1975)	77
T'he vist	79
Ens hem estimat un instant	80
La mar ha perdut els dits	81

Tinc la cara emmirallada	82
Poema de la mort novella	83
Quan el dia és trist	84
En tu tremola el temps	85
Variacions elegíiques a Càrol	86
El teu adeu m'ha llevat les paraules	90
DOBLE FONTS (1977)	91
De tu a nosaltres	93
Sortir d'un pou	95
Ombra també	96
Retrec el somni	97
Quan el silenci	98
Camino llargs camins	99
Espars pels astres	100
Em guardaré la nit	101
Vindràs després	102
Quin remei em doneu per a la follia?	103
Baixem a la balma	104
Febre de llum	105
El doble fons	107
Glapit, lladruc i udol	109
Pouo neguit	110
S'aguanta testa folla a frec d'agulla	111
Cingles avall	112
He mort un paradís	113
Arjau segur	114
L'insomni de l'agulla	115
Nocturn de calç	117
Em sé a l'abast de dubte	119
Parrac marcit	120
Estic cansat del sol	122

Oracles	123
Tríptic metamòrfic	130
Brutícia i codis	135
Aquesta immensa soledat	138
<i>Tres-cents quaranta-tres silencis amb gonella</i>	139
Aquest meu cos estrany	140
Aquest dolor que em llepa les sabates	142
Per què tinc mal gust a la boca?	144
I va arribar un dolor	145
Evitaré l'insomni de l'anella	146
És llarga i trista la sang	147
No més neguit	148
Vam treure els ulls a aquelles papallones	150
Quelcom de fons	151
Gatzoll la mort	152
De mort, de mort	154
De cada indret	155
Vindrem a dir	156
Els nens amb mans de pedra tosca	157
Exercici en sí futur	158
DESTINATARI D'ALBES (1980)	159
Recerca d'albes	165
Temps enforcat	166
Lentament lent	167
Secret burell	168
Joc decadent	169
Si cada nit	170
De panical	171
Terra gastada	172
Amb pas de cranc	174
Larva de nit	175

Tan sols la veu	176
Antropofàgia	177
Sòlid sedàs	178
Codi d'espills	179
Penjo pasquins	180
Tota la llum	181
Cremem papers	182
A tots els camps	183
Després vens tu	184
A mitjanit	185
Lluna polida	186
Cos bruixolant	187
Alcem metalls	188
Garba de sal	189
Farem l'amor	190
Font de set brocs	191
Em jugo el temps	192
Esqueix de nit	193
Pas cançoner	195
Braser de calç	202
Aleph	205

LIMITO AL NORD NOMÉS AMB EL TEU SEXE (1981)	209
Aquest neó	213
Són plens de mosques	214
Manllevo distàncies	215
Em perdo pel gris de les parets	216
M'he masturbat	217
No sé per què	218
Val a dir	219
Els arbres morts	221
Limito al nord	222

Desertament	223
Passen les veus	224
Ha plogut temps	225
Podríem obrir	229
Som tot en tots	230
Em dones un nou món	231
Plou al carrer	232
Les fàbriques vestien	233
Obrim els camins	235
Mengem lentament	236
És molt més que un gravat	237
Rellisquem suaument	239
Tots els arbres	240
No queda espai	241
Som tot en tots	242
Tinc tres mitjons bruts	245
Si fa no fa	246
No et diré res més	247
Mira	248
Quan t'he estimat	249
Si vols jugar	250
Digues si plou	251
Pensa en el mur	252
Dos	253
Calla si pots	254
Escolto les maragdes	255
Digues després	256

EL PATRIMONI LITERARI CONTEMPORANI

Amb motiu de la celebració de l'Any Valerià Pujol (2022-2023), Quaderns de la Font del Cargol, que ell va fundar a finals de la dècada dels setanta, emprenem la publicació de la seva poesia completa. Malgrat ser considerat una figura rellevant de la generació literària dels setanta, pel caràcter transgressor de la seva obra, avui la poesia de Valerià Pujol i Bosch (1952-1992) és difícil de trobar fins i tot a les biblioteques públiques, motiu pel qual emprenem aquesta tasca.

Aquest primer volum ve encapçalat per un pròleg de l'escriptor i crític David Castillo, i inclou els cinc primers títols que va publicar: *El crit i la paraula* (1973), *Tricefàl·lia* (1975), *Doble fons* (1977), *Destinatari d'albes* (1980) i *Limito al nord només amb el teu sexe* (1981). El segon volum es publicarà el 2024 i contindrà els tres darrers poemaris que va escriure: *La trista veu d'Orfeu i el tornaveu de Tàntal* (1984, Premi Carles Riba 1983), *La xarxa del númida* (1986) i *Els breus estius* (1989).

Els dos volums que publiquem complementen la reedició feta de dos dels seus llibres de narrativa, *Els conys saborosos* (Cossetània, 2011) i *Terra de crims* (Quaderns de la Font del Cargol, 2018), i el rescat i la publicació de dos inèdits, la novel·la breu *Cuc de seda* i el recull de contes *Claustre*, publicats en un sol volum (Quaderns de la Font del Cargol, 2023).

La recuperació de l'obra de Valerià Pujol posa en valor per als lectors d'avui una figura central en la renovació de les lletres catalanes del darrer terç del segle xx, una època de profundes transformacions polítiques i socials en què la cultura va tenir un protagonisme notable. Si l'obra d'en Valerià, com la de tants altres, desaparegués de l'imaginari literari i lector, perdriem una brúixola que ens diu qui som i d'on venim, i el món d'avui ens seria molt més difícil d'entendre. Per això, Quaderns de la Font del Cargol fa aquest esforç editorial que ni de bon tros pretén ser historiogràfic, sinó contemporani i rotundament compromès amb el nostre temps.

La vida actual gira a una velocitat de vertigen, i qualsevol fet sembla vell i caduc tot just quan acaba de succeir. En aquesta existència líquida, la literatura continua tenint la funció de fixar les maneres de ser, pensar i viure de la comunitat cultural a la qual es deu i contribuir a la construcció del llegat estètic i de pensament que ha de projectar-la vers el futur.

Per tal que la literatura pugui conformar aquest corpus patrimonial contemporani de la cultura catalana, els Quaderns de la Font del Cargol assumim la quota de responsabilitat que ens pertoca com a editors posant de nou a l'abast dels lectors l'obra poètica de Valerià Pujol.

El nostre agraïment a totes les persones i institucions que fan possible la reedició d'aquestes obres, i de manera molt especial al pintor Joan-Pere Viladecans, que ha il·lustrat els dos volums de la poesia completa.

ELS EDITORS

Premià de Dalt, novembre de 2023

PRÒLEG

Conservo un retall de premsa de l'*Avui* de setembre de 1976 en què, sota el títol «Els minusvàlids, contra els obstacles», un col·lectiu de gent afectada es queixava de les dificultats que patien a la ciutat de Barcelona. La coordinadora estava formada per Xavier Solanas, Eugeni Pérez, Jordi Aligué, Joana Pastor, Valerià Pujol, Paquita Embid i Carme Riu. L'article estava signat pel meu bon amic Joan Subirà, mossèn i periodista, un d'aquells col·legues que costa d'oblidar per la seva qualitat humana i professional. També pel seu sentit de l'humor. En Subirà havia demanat al Valerià un complement al seu reportatge, eminentment informatiu, i aquesta va ser la primera col·laboració del nostre poeta al diari. En un article molt ben raonat, «Disminució física i context social», amb referències sociològiques clarament marxistes, el Valerià alertava que «en un marc de falta de llibertat, l'Estat s'ha inhibit de les seves responsabilitats i les ha deixades en mans dels sectors catòlics més tradicionalistes tot perpetuant així una ideologia dirigista, paternalista i antidemocràtica». Per sort, en Subirà era un capellà progressista, que segurament militava en les mateixes organitzacions comunistes que el Valerià, però ara em resulta impossible preguntar a cap dels dos com va ser la primera presa de contacte i cap a on va evolucionar la seva més que segura amistat.

Explico l'anècdota perquè les dualitats sempre rivalitzaven dins el nostre poeta: poeta i novel·lista, periodista emissor i receptor, comunista i llibertari, realista i surrealista... Del realisme dels seus primers llibres, el Valerià va oscil·lar cap a un surrealisme inspirat per alguns dels autors que el van motivar, Bataille, Artaud, Blanchot i Boris Vian, entre altres, sempre mantenint un to distintiu, un estil, que era la fesomia estètica, però també moral. Així, va evolucionar del realisme existencial amb ofec dels seus primers llibres, sobretot *El crit i la paraula*, amb dues reveladores cites inicials de Fèlix Cucurull i Raimon, als llibres dels anys vuitanta, com ara *Limito al nord només amb el teu sexe*, *La trista veu d'Orfeu i el tornaveu de Tàntal* —que va ser guardonat amb el Premi Carles Riba del 1983— o *La xarxa del númida*, on ni les estructures més clàssiques del sonet li impedièn forçar el llenguatge i la inspiració fins a situacions insospitades. Passàvem de «Les teves mans sembla que parlin, / no sé de què, però es mouen / com si volguessin ressuscitar la meua esperança». a «Floreix de murtra / el jardí de l'obaga / i allí el desig tempera l'empremta / del cos llevat / a l'emparrat dels dies. / Sura silent / el presagi del dubte. / I en cada temps s'albira / el pinzell de la runa». Manté el romanticisme i l'obligatorietat d'expressar l'amor espiritual i el físic, però el simbolisme el fa acostar-se a les escoles franceses que tant estimava. La frontera és segurament un pas delimitat amb *Destinatari d'albes*, del 1979. Dues cites ens mostren el canvi. Una procedent dels quartets d'Eliot i una altra de William Blake, un dels mites dels insurrectes, també del grup del Mall on s'alineava. L'estil és el resultat dels pensaments, de la cura del llenguatge o de les figures de la composició. Una de les estrofes inicials és decididament melancòlica: «El temps perdut, / vanament escalat amb escales de plata, / vanament retallat als àlbums més madurs, / vanament arquejat amb l'arquet dels meus dits, / ha fet un mutis lent: de contraban.»

Presentem mitjançant el nou període dels Quaderns de la Font del Cargol, que ell mateix va fundar per obrir vies a les noves veus, l'obra poètica completa en dos volums d'un autor que, tot i que va decantar-se en l'últim tram de la seva breu existència per la narrativa, va mantenir el cor de poeta fins al final. El Valerià necessitava viure, tenir lectors i sabia que la poesia era encara un territori més complicat que la seva mateixa vida, sempre en lluita, fins i tot contra ell mateix i les condicions físiques extremes amb què va haver de lidiar des de ben petit quan va quedar infectat i greument malalt per una poliomièlitis. Malgrat les dificultats estilístiques de la poesia, Pujol sempre tenia el lector agafat de la mà, tal com feia als que vam tenir la sort de ser-ne amics o afins, i noto ara mateix mentre redacto aquestes línies el to confidencial: «Cada dia des de temps dels avis i dels pares havia adquirit el costum d'anar a la biblioteca després de dinar mentre els criats desaparaven la taula. Amb el pare ens refugiàvem al santuari de les lletres i els silencis i allí ell feia la pipa i la becaina mentre jo descobria les entranyes de llibres vells i textos esotèrics. El fum del tabac em feia viatjar a mons de pirates i llops de mar i m'imaginava ser a la cabina del capità. D'un moment a l'altre —pensava— podien entrar els mariners revoltats i condemnar-nos a ser penjats al pal major. Aleshores em mirava el capità de cua d'ull i el veia segur estudiant rutes de navegació. El vaixell no es movia ni amb mar enorme. Allí vaig aprendre tots els secrets i no vaig faltar ni un dia a la cita puntual després de dinar a les dues. Avui, però, he hagut d'anar a treballar sense entrar a la biblioteca i fer conversa silenciosa amb el tabac i els llibres. Des d'avui soc culpable.» Entre senzills i pròxims o sublims, els seus poemes mantenen l'elegància sense floritures ni ornamentacions prescindibles, tot i el profund debat entre fons i forma, metre i vers lliure. El lirisme va ser una de les característiques que va mantenir des de

l'època realista al final reflexiu, després d'haver pasturat a l'avantguarda d'una manera tímida. El poeta crea, pinta i il·lusiona en un univers propi. El Valerià era un inspirat amb molta cura pel llenguatge que utilitza.

La poesia del Valerià, com la majoria dels poetes d'aquest món, es va moure entre la inspiració i la intuïció. Tal com deia Joan Arús quan recordava que «si la musa no ens visita, l'activitat artística és un bon mitjà per sortir-li al pas». Remarcava, com Baudelaire, que si l'ociositat és massa persistent ens pot conduir a l'esterilitat. I el nostre home no tenia temps. Era conscient que tot es podia apagar en qualsevol moment, que el seu destí era breu. Això ens ho va confessar en múltiples ocasions, sobretot en les tertúlies que organitzàvem a la pizzeria davant del diari o una de molt sonada al restaurant Pa i Trago, pocs mesos abans de guanyar el Premi Documenta. A diferència d'altres eternament malalts, al Valerià la mort no el tenallava. Tenia una profunda consciència de la mort i sovint la seva poesia expressa l'instant efímer que un vers pot rescatar. A partir del Documenta, la narrativa li va donar una presència que li agradava. Volia transmetre, comunicar i no quedar-se eternament enfilat a una torre d'ivori. La seva prosa, a més, condicionada per la seva vinculació a la poesia, li permetia experimentar noves vies, segurament més agosarades que les que podia utilitzar amb la poesia, massa marcada per les tendències i per la qualitat dels poetes que hem tingut des del segle XIX. El Premi Documenta a *Interruptus* va ser un bon toc d'atenció. Érem al 1981, inestabilitat, terrorisme, intent de cop d'estat i canvis profunds entre el que es desitjava i la realitat. De fet, el seu llibre següent va ser *Mantis i altres transformacions*, un volum de contes publicat per una de les seves editorials fetitxe, Llibres del Mall, i que mantenia una remarcable afinitat amb Josep Palau i Fabre, a qui el Valerià admirava. La narrativa eròtica desplegava el desig com a motor

i transgressió, i li obria uns canals de llibertat absoluts, cosa que no va ser gaire ben vista per alguns carques del nostre sistema. Els seus contrapunts, la facilitat per trobar la millor sortida possible, el convertien en un mestre: «Tota la llum no és prou quan cau la tarda / i els ulls són un toll d'aigua i els camins / adrecen els meandres solitaris / vers horitzons oberts a les mirades. / Aleshores destrio la fruita més madura / i els teus llavis somriuen a frec dels gronxadors. / Elemental silenci. Cada engruna / de llum et colra les espatlles / i lentament girem els fulls del diari / mentre amants ens destriem el sexe.»

Quan guanya el Premi Carles Riba el 1983, molts ja el consideren un erotòman sense valorar cap altra condicionament de tipus estètic i ideològic. Som en plena transformació poètica, tot i que queden importants vinculacions a l'estesa de mans a què m'he referit abans: «Soc / i miro els pòsters / i els llibres / i la taula de fusta envernissada / i el cendrer / i les quatre cadires / i els quadres / i el telèfon vermell / i tu tan llunyana / i tots els objectes / que silencis configuren / el meu espai immediat. / Cada mot / un arbitrari gest / que configura objectes / i em configura: déu impotent i fràgil. / Tot esdevé magmàtic / si cremo els diccionaris.» Aquest poema, com tants d'altres, és una poètica mentre esdevé una confiança. Som en un punt culminant de la seva trajectòria, de seguretat i aplom. Les provatures deixaven pas a una maduresa, on el nostre home sabia què volia dir i com ho volia dir. D'una manera esplendorosa, caldria afegir. Els sonets resulten d'una bellesa hipnotitzant.

La seva obra poètica es mou entre dues dècades, des del començament dels setanta, amb el llibre esmentat, fins al 1989, tres anys abans de la seva mort, amb un llibre que podríem considerar pràcticament testamentari, *Els breus estius*, on les poètiques són constants, d'una saviesa aclaparadora i d'una modernitat perdu-

table: «Hi ha jocs d'atzar que finalment no es juguen. Són aquest pòsit del cafè de l'ànima o aquell record penjat amb pinces grises: la por del risc que et fa guardar les armes, jugador absurd de cartes mal marcades. Com corre el temps al nord de tota espera! I aquell estiu que duia tantes coses, amb mans de bus escanya tots els peixos. L'aquí feixuc, l'aquí tan confortable. Damunt dels dies les aigües em reclamen un risc d'ofec entre els teus ulls de lluna. Mal guanyador perdo el destí somnàmbul. Ho sé molt bé penjat a mil quilòmetres. Sense jugar malbaratem la vida.» No sé si la sensació de malbaratar-la va ser intencionada, però les rutines no superaven mai aquest home tan fort i, alhora, tan fràgil, fràgil per càstig diví o caprici determinista de tragèdia grega: «Reposa el cos perfumat pel saüc / i a cada instant un destí de morfina. / Lent davallar per la nit empeltada / amb altres mans. Sols després / quan m'empassi el rampell del silenci / fondré la veu dels forrellats innúmers.»

La conversa amb el Valerià era sempre una motivació extra, el que més vaig enyorar quan va marxar i el que no vaig saber dir el dia del funeral, un dia fred de la primavera del 1992, abans del gran xou. El seu vitalisme era el protagonista, un viatge, un nou amor... No cedia a les incomoditats i el repte sempre era davant. Discutíem i sempre et deixava tenir raó, com un savi o un budista o jo què sé. Quan va publicar a 3i4 *Els breus estius*, li vaig fer una entrevista per a l'*Avui*. Com hem dit, el formalisme, l'acurada utilització de la retòrica i el tractament del ritme i de la rima, havien estat trets fonamentals de la seva teoria poètica. El nou poemari incrementa el protagonisme del ritme però s'allibera de la rima: «Potser es podria veure una certa influència de la meva pràctica prosística que últimament em resulta més habitual. Com tu recordaves, feia molts anys que no treia cap llibre de poemes. Els poemes en prosa que componen alguna de les parts d'*Els breus*

estius són una mena de síntesi entre la poesia i la narrativa. De tota manera, no crec que la meua poesia tendeixi cap a la narrativitat, ja que entenc la narrativitat com un fet més denotatiu i, en canvi, la poesia d'aquest llibre és una poesia altament connotativa».

Els breus estius conté sis parts diferenciades, tant pel que fa a la forma dels poemes com a la temàtica, com si cada part li exigís un tractament diferenciat. La investigació en el llenguatge i la veu íntima del poeta, que tanta potència té, es van entrellaçant per mitjà d'uns poemes en vers lliure i unes proses poètiques escrites gairebé com a postals, amb una vocació decididament epistolar. Deia Joan Ferraté a *Dinàmica de la poesia* que la formació del context de les relacions entre els elements de l'obra poètica obeeix al doble principi de la *varietat* dintre de la *unitat*. En aquest últim poemari podem observar que aquesta característica és plenament remarcable. Les evocacions, les imatges del record i la nostàlgia conformen elements aglutinadors al llarg de l'obra de Pujol. Som dins d'un carrusel on el poeta gira mentre el seu llenguatge es densifica —com magnificava Ezra Pound— i, a la vegada, es torna essencial perquè sap cap a on va. Nosaltres no sabem cap a on hauria evolucionat la poesia del nostre mestre. Desaparició? Crec que no perquè la seva narrativa no podia viure sense la poesia. Potser hauria observat astorat l'evolució de tots plegats i les polítiques erràtiques, que no duen enlloc. No hem de ser derrotistes, menys encara parlant d'un home on tot era optimisme vital: «Passejo per la plaça amb tramvies i ionquis. Aiguabarreig de circ i mirades distretes. Tots els colors de pell: tots els matisos. Els cossos transparents de neu i xocolata. El caminar increïble de les dones. Jo vagarejo, breu, entre un faquir de foc i un mag imprevisible. Quin camí més incert, quin tobogan de vidres. Davant meu per atzar un mim crea un paisatge. Talla el

camí pel mig i en fa una cristallera que neteja amatent amb fregall i sabó. No deturo el meu pas i en arribar-hi faig un gest manifest de traspasar una porta. Riallades de còmplice. No sabia el teu nom encara entre els presents.» Escoltant-lo amb la seva mateixa veu trencada, sé que no ha marxat, com a mínim de nosaltres...

DAVID CASTILLO

EL CRIT I LA PARAULA

1973

EL CRIT I LA PARAULA

*Persegueixo respostes
sobre la pedra antiga.*

FÈLIX CUCURULL

*Lluitarem amb força,
lluitarem amb tota la força.*

RAIMON

CECS

El crit és fosc.
És nit tancada.
M'han cegat d'un cop de falç,
m'han omplert els ulls de sang
i no puc mirar cap estrella.
La nit bull
i jo m'ofego.
Ningú no em tira cap corda.
Tots estem igual,
tots anem caminant
topant de cap a les parets,
alçant la veu per conèixer-nos.

Els camins de la ciutat morta
ens han dut al mateix lloc.
Els cecs ens hem trobat.
Ara estem tots junts
i hem après a veure,
a veure més enllà dels murs alçats
al nostre pas.

